

*109. Боже на моята хвала! недей премълчава,
2: защото против мене са се отворили
нечестиви уста и уста коварни;
говорят ми с лъжлив език;
3: отвсякъде ме окръжават с нечестиви думи,
без причина се въоръжават против мене;
4: за моята любов те враждуват против мене,
аз пък се моля;
5: връщат ми зло за добро,
омраза – за любов.*

Първото художествено произведение видях на стена-та на нашата трапезария. Това беше “Преселението на сърбите” на Пая Йованович в широка и плитка дървена рамка масово производство – една от безбройните хромолитографии, отпечатани в Загреб в началото на века – най-отдолу пишеше, че “всички права си запазва Петар Николич”. Нито един по-добър сръбски градски дом не можеше и без подобната олеография “Херцеговски роби” на Ярослав Чермак, а хърватските семейства в своите гостни държаха “Сънят на Гундулич” на Влах Буковац. Мюсюлманите нямаха художествени произведения, понеже това се забраняваше от религията им. Като млад съм виждал такива само у онези, които бяха близки с изкуството; останалите, освен семейни фотографии имаха само калиграфски изписани сури от Корана на арабски, което имаше твърде тайнствено въздействие.

“Преселението на сърбите” беше репродуцирано на хартия, каширана върху разпънато платно, в златистожълтата палитра на ранната есен. Когато ме пуснеха в полуутъмната трапезария, където в натруфени бюфети от орехово дър-

во, зад полирани стъкла, блещукаха кристални сервизи, порцелан, фигури от цветна майолика и лъскавият месинг на свещниците, можех с часове да гледам “Преселението”, без да ми омръзне. Тъкмо в това тържествено помещение, в което само при важни случаи бяха посрещани гости, сякаш непрекъснато влизаше облакът златистожълт прах, и всички онези мъже на коне и жени с деца в скута, стадото овце и пастирите, а пред всички тях – един мустакат човек, наметнат с кожух, с едната ръка в кървава превръзка, а другата – с пушка през рамо. Напред яздеха двама калугери – по-късно научих, че това е сръбският патриарх Арсение III Чарноевич и неговият верен дякон Исаия, а с тях – прочутият юнак Монастерлия, който предвождал копиеносците, смесили се с народа и добитъка. Мислех си, че това е единствената картина на света и смятах старата си леля за най-важната жена в цяло Сараево, благодарен, че понякога ми позволява да я разглеждам, без да знам, че това е най-обикновена репродукция и че я притежават още много семейства. В основното училище дори се сбих с едно момче от класа, когато твърдеше, че и те имали “Преселението на сърбите”. Това просто беше невъзможно! По време на войната, когато в нашата къща нахлуваха усташки полицаи, за да претърсват, криехме “Преселението” зад шкафа от птичи явор, защото на картината имаше сръбско знаме, което можеше да ги раздразни.

И така, по някакво странно предопределение, тази картина, която първа бях докоснala с момчешките си пръсти, чувствайки под върховете им повърхността на нейния тъмен печатарски лак, тази картина, значи, която изобразяваше страшната съдба на народа, в който по някаква случайност съм се родил – на народа, осъден наечно изгнаничество, лутане и преселения –висеше на стената на една къща, и то

именно в града, от който триста и шест години по-късно сърбите отново ще поемат пътя на преселението, в неизвестността. Първото преселение, което било предвождано от Арсение Чарноевич през септември 1690 година – тези тридесет-четиридесет хиляди семейства, които, следвайки своя патриарх, преминали мътните води на великия Дунав, бягайки след изгубената битка с турците от техните зулуми и отмъщение, влезли със своя ням тропот от копита и стъпки в моето най-ранно детство, значи, то предопредели през зрелите си години да го преживея още веднъж – този път през зимата на 1996 година, когато потомците на същия народ от картина напускаха моя роден град. Този последен ексод не можеше да се нарисува, да се репродуцира, да се размножи, да се сложи в рамки и да се закачи на стените на някакви нови трапезарии, както онова ранно преселение, което стоеше над вечно запаленото кандило и иконата на свети Никола, безмълвно напомняйки ни за онова, което винаги, като орис, ни чака. Само снежна буря по завеяни пътища и колони нещастници край заседнали камиони и коли. Сто и петдесет хиляди изгнаници, които се опитват да се измъкнат от злочестия град, който са им отнели...

Някои от тях се озоваха и в Белград, носейки навито на руло свалено от рамката платно на “Преселението”, чиято залепена хартия се е напукала от нагъване. И те, както и аз някога отдавна, смятаха, че притежават ценно произведение на изкуството, с продажбата на което ще си осигурят бъдещето. Само какво разочарование изживяваха, когато търговците на картини и уредниците на музеите им обясняваха, че това е обикновена репродукция и че не струва нищо. “Но, тя е на платно и е много стара! – говореха те. – Купил я още дядо ми, от когото съм я наследил!” Колко напразни мъки, за да се пренесе толкова далеч и колко усилия,

за да се решат най-накрая да продадат тази семейна реликва, на която са възлагали толкова надежди.